

ОПТИМІЗАЦІЯ МОВЛЕННЕВОГО САМОВИРАЖЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Антоніна АНІЩУК, викл. каф. дошк. освіти,
Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя

Самовираження — як один із способів самоствердження

Особистісно орієнтована освітня модель є своєрідною навчально-виховною технологією оптимізації різних видів діяльності дошкільнят. Педагоги, які працюють зі старшими дошкільниками, мають урахувувати новації, що визначають динаміку й темп особистісного становлення вихованців. До них фахівці відносять: дитячий світогляд, внутрішні етичні інстанції (зачатки почуття совісті), довільну поведінку, супідрядність мотивів, самосвідомість.

Як відомо, саме в дошкільному віці інтенсивно розвиваються різні компоненти самосвідомості — елементарна Я-концепція, більш-менш реалістична самооцінка, здатність до самоконтролю та самореалізації. П'яти-шестирічні діти прагнуть активно реалізувати себе, об'єктивувати для інших та самих себе власні можливості, реалізувати природний потенціал. Ось чому вкрай важливо приділяти більше уваги формуванню в дітей елементарних умінь самовираження. **Адже самовираження як один із способів самоствердження дитини зумовлене потребою у самопізнанні, прагненні вирізнитися з-поміж інших, означити себе серед них.** Поняття самовираження, самосвідомість, самостійність, самореалізація сьогодні актуальні для педагога, оскільки ми розглядаємо дитину як активного суб'єкта життєдіяльності.

У старшому дошкільному віці дитина прагне розкрити власну індивідуальність — свої думки, настрої, переконання, уміння відчувати емоційний стан іншої людини, проявити співчуття, поступитися власними інтересами тощо. І все це свідчить про потребу та здатність юної особистості до мовленнєвого самовираження.

Виражаючи своє "Я", дівчатка та хлопчики починають активно вступати у мовленнєву взаємодію з однолітками

Фотоконкурс "Наші діти"

Важливо разом всім обговорити,
Що кухарю з цих овочів зварити. (ДНЗ № 340, м Київ)

та дорослими. Спрямованість на комунікацію, прагнення зрозуміти інших і бути зрозумілим ними змушують дошкільника будувати мовленнєві висловлювання у формах, які забезпечують взаєморозуміння. Так виникають передумови до збагачення активного словника, більш розгорнутої та повнішої передачі своїх думок і переживань. Важливо, щоб педагог усіяло сприяв формуванню в дошкільників бажання та вміння заявити про себе через виразне, емоційно забарвлене мовлення.

Не тільки, що сказано, але і як

Слова, словосполучення та речення — головні мовленнєві засоби формування та висловлювання думок, настроїв, почуттів. Щоб передати свої почуття, ставлення до іншої людини, дошкільник вживає мовленнєві конструкції, які можуть бути як позитивно, так і негативно емоційно забарвленими, оскільки виражають ставлення, супроводжуються певними переживаннями, що передаються інтонацією голосу. Варто пам'ятати: **для дошкільника значущим є не стільки те, що сказано, а й, як сказано.** На жаль, не кожний вихователь зважає на це, тож не завжди стежить за формою, тональністю, забарвленням своїх оцінних суджень.

Під мовленнєвим самовираженням дошкільників розуміємо вміння дитини заявити про себе; виразити свої думки, наміри, бажання, ставлення за допомогою мовленнєвих засобів та форм, а також оцінити ставлення до себе інших (переживання, байдужість); проявити індивідуальність у доборі мовленнєвих конструкцій, творчо використовувати засоби художньої виразності. У мовленнєвому самовираженні дошкільнят виділяють такі основні аспекти:

- ♦ прагнення дитини виразити своє "Я";
- ♦ уміння заявити про себе собі самій та іншим людям;
- ♦ здатність оформити мовленнєві конструкції (щоб були виразними, доступними, адекватними, змістовними, творчими, емоційно забарвленими).

Потреба дітей у визнанні й підтримці — це, власне, потреба в спілкуванні — отриманні від оточення оцінки своєї особистості, реалізації свого прагнення до єдності з іншими людьми. Сучасний вихователь має підтримувати й розвивати в собі вміння розуміти дитину, будуючи таким чином своєрідний місток між собою та вихованцем.

Педагоги, які працюють з дітьми 5–6 років, помічають, що одні діти прагнуть різними мовленнєвими засобами виразити себе, продемонструвати власні досягнення й переваги, заявити про себе іншим, самим собі про те, що вони можуть, уміють, до чого прагнуть; інші — перебувають у тіні, що потребує необхідності вибору різних виховних впливів на таких дітей з метою оптимізації процесу мовленнєвого самовираження.

Критерії визначення типології

У цій статті ми ставимо мету — ознайомити педагогів-практиків з критеріями визначення типології та характерними особливостями мовленнєвого самовираження дошкільнят, системою вправ та ігор, які допоможуть оптимізувати цей процес у кожній умовно виділеній підгрупі дітей.

Фотоконкурс "Наші діти"

Театр простір почуттям дає, і самовираження: кожному своє.

(Надіслав Анатолій Вітряченко, ДНЗ № 48, м. Біла Церква, Київська обл.)

Отже, ми виділили такі основні критерії та показники мовленнєвого самовираження старших дошкільнят:

- ♦ наявність у дитини **прагнення виразити своє "Я"** (сформованість потреби заявити про себе; усвідомлення мотиву, що спонукав до мовленнєвого висловлювання; прагнення до визнання, сталість (несталість) прояву мовленнєвого самовираження);

- ♦ **гармонія індивідуальних і соціальних тенденцій мовленнєвої поведінки** (вміння порівнювати себе, свої досягнення, якості, вчинки з іншими; демонструвати своє ставлення до інших; оцінювати ставлення інших до себе (байдужа чи ні до того, що про неї кажуть); усвідомлювати зв'язок самооцінки з реальними досягненнями та оцінкою авторитетних людей; здатність до елементарної рефлексії (усвідомлює вплив своїх слів на інших, ураховує можливі реакції людей; наявні самоповага та позитивне ставлення до інших);

- ♦ **збалансованість потреби виразити себе й здатності адекватно її мовленнєво оформити** (вміння заявити про себе, виразити своє ставлення до інших, продемонструвати свої гарні якості, сформулювати узагальнене судження про себе; диференціювати основні почуття);

- ♦ **елементарні форми творчості** (здатність варіювати мовленнєві засоби, виявляти самодіяльність, раціоналізаторство, вигадку, фантазію; творчо оперувати словами; оригінальність і доречність вигаданих слів; мистецтво вживати влучні слова та вирази);

- ♦ **культура мовленнєвого висловлювання** (змістовність, послідовність, логічність, точність, доступність, зрозумілість та чіткість, чистота (відсутність образливих, нецензурних слів), переконливість, емоційна забарвленість, інтонаційна виразність (регулювання сили голосу, темпу мовлення).

Орієнтуючись на ці критерії, педагог зможе розподілити дітей на групи, щоб, диференційовано дібравши систему вправ та завдань, оптимізувати процес мовленнєвого самовираження вихованців кожної групи з урахуванням їхніх специфічних ознак. У кожній групі є діти з різними типами мовленнєвого самовираження: **конструктивним, суперечливим, деструктивним, невизначеним**. Одні дошкільники прагнуть заявити про себе, вміють конструктивно оформити своє висловлювання, в інших такі прагнення й уміння відсутні.

Особливості мовленнєвої поведінки представників кожної групи

Конструктивний тип мовленнєвого самовираження. Такі діти стверджують своє "Я", за будь-яких умов заявляють про себе, своє ставлення до інших, усвідомлюють вплив своїх слів на них. Гармонійно поєднують зміст висловлюваного з його мовленнєвим оформленням, легко знаходять у своєму активному словнику адекватні слова та вислови, демонструють свої гарні якості, володіють базовими поняттями, проявляють творчість, самодіяльність, раціоналізаторство, вигадку, фантазію; володіють мовленнєвою культурою, використовують засоби інтонаційної виразності.

У дошкільників з домінуванням **суперечливого типу** мовленнєвого самовираження не сформована стійка потреба виразити своє "Я"; намір заявити про себе залежить від захоплення дорослим, а зміст і форма мовленнєвого самовираження — від ситуації, в якій перебуває дитина. Вона розуміє зміст висловлюваного, але не

завжди вживає адекватні слова, щоб виразити свою думку. Якщо дорослий допоможе поясненням чи підказкою, 5–6-річна дитина адекватно співвідносить почуте зі своїм життєвим досвідом, знаходить у своєму словнику потрібні слова та вирази. Дошкільники, схильні до вибіркового ставлення, яке може бути ситуативним, у спільній діяльності керуються власним емоційним ставленням до ровесників, частково усвідомлюючи вплив своїх слів на інших. Недостатньо розвинена здатність творчо добирати слова. Не завжди вміють адекватно передати своє ставлення до оточення, дати йому належне мовленнєве оформлення.

У дошкільників з **деструктивним типом** мовленнєвого самовираження сформована потреба заявити про себе, але вони не володіють адекватними способами її реалізації. Вирізняються серед дітей конфліктним та егоїстичним характером поведінки, хвалькуватістю, задакуватістю, авторитарністю; демонструють свої якості, в тому числі й негативні. Не зважають на почуття інших дітей, часто вступають у суперечки, щоб відстояти своє "Я". Зміст та форма мовленнєвого висловлювання змінюється залежно від умов організації діяльності, настрою дитини. Форма висловлювання демонстративна. Мовлення емоційно напружене, егоцентричне, практично відсутні елементи творчості, як правило, вживають готові мовленнєві штампи. Не володіють культурою мовленнєвого висловлювання, вживають грубі, образливі слова; не регулюють сили голосу й темпу мовлення.

І остання група дітей, **невизначений тип**, характеризуються низьким ступенем мовленнєвого самовираження. У них майже не розвинена потреба заявити про себе, діти не володіють базовими поняттями, активний словник обмежений, їм важко висловити свої почуття. Форма мовленнєвого самовираження примітивна: відсутня власна думка, без вагань погоджуються з іншими, уникають будь-яких ситуацій, де треба визначитися, заявити про себе. Не вміють порівнювати себе з іншими, байдужі до оцінки себе іншими, практично не реагують на неї. Відсутні елементарні форми творчості у виборі мовленнєвих засобів. Висловлювання незмістовні, непослідовні, відсутнє вміння точно дібрати слова та вирази, використати засоби інтонаційної виразності.

Знання особливостей мовленнєвого самовираження вихованців допоможе педагогові правильно спланувати

Розвиток мовлення

роботу з кожною групою дітей, а в разі потреби — з конкретною дитиною. Важливо приділити увагу створенню розвивального мовленнєвого середовища, ефективність якого залежить не стільки від сукупності природних, предметних чи соціальних умов, скільки від створення таких ситуацій, які дають дитині змогу прийняти самостійне рішення, висловити думку, дібрати відповідні слова; від способів та завдань, розв'язання яких стимулюватимуть мовленнєвий розвиток, активність та самостійність кожної дитини. Вихователь має бачити в кожній дитині риси, притаманні саме їй, а не абстрактному представникові певної віково-статевої групи, враховувати досвід організації гуманістичного діалогу, виявляти повагу до знахідок і помилок дітей. Отже, особливу увагу слід звертати на *об'єктивні та суб'єктивні* аспекти мовленнєвої поведінки дошкільнят, а саме на *типові*, характерні для середньостатистичної дитини даного віку особливості, новоутворення, що відповідають віковій та *індивідуальні особливості* дитини (характер, темперамент, здібності, стать, особистий досвід).

Прийоми роботи

Розглянемо оптимальну, на наш погляд, систему виховної роботи, спрямованої на оптимізацію процесу мовленнєвого самовираження дошкільнят, узявши до уваги наведену вище типологію.

Оскільки діти з **конструктивним типом** здатні до мовленнєвого самовираження, вміють адекватно вживати мовленнєві засоби, то виховну роботу варто спрямувати на подальше *розширення та збагачення словника, вправлення дитини у вживанні мовленнєвих засобів, пропонує їй адекватні, зрозумілі, виразні, емоційно забарвлені зразки мовлення*. Доречно розігрувати з дітьми різні мовленнєві ситуації із застосуванням інтерактивних методів навчання з такої проблематики: "Знайомство", "Інтерв'ю", "Культура взаємин", "Захоплення", "Розмова по телефону" тощо. Це закріплюватиме вміння дітей презентувати себе оточенню, вчитися вести діалог (слухати, говорити, сперечатися, відстоювати свою думку, домовлятися, привертати увагу, повідомляти про свої враження, висловлювати свої емоції), виражати ставлення до партнера, розуміти його стан, приймати свідомі, виважені рішення. Під час прослуховування та обговорення художніх текстів, складання розповідей з досвіду, участі в театралізованій грі в дошкільників збагачується та активізується словник, вони вчаться самостійно створювати власні сюжети, добирати належне мовленнєве оформлення, використовувати засоби інтонаційної виразності.

Для дітей із **суперечливим типом** найвразливішими моментами є несталість проявів мовленнєвого самовираження та порушення адекватності висловлювання через неспіввіднесення вираження ставлення з мовленнєвим оформленням. Дітям цього типу, на нашу думку, не вистачає творчого самовираження, у них бідний активний словник, недостатньо сформована потреба виразити себе. Тому пропонуємо організувати з ними *сюжетно-рольові ігри*, в яких передбачається особливо яскраве творче використання мовленнєвих конструкцій та інтонаційних засобів виразності (інтонація, темп, тембр, наголос, ритм), взаємодія між учасниками гри. У дітей формується вміння зрозуміти одне одного у певній ситуації, підтримати ініціативу однолітка, розвинути власну думку, домовитися та спланувати послідовність своїх дій. Змінилися сюжети ігор сьогоденних малюків. Відтворюючи у грі ситуації, пов'язані з дорослим життям, дошкільники надають перевагу таким сюжетно-рольовим іграм, як: "У казино", "Агентство моделей", "Чарівна фея", "Перукарня", "Аеродром", "В аптеці", "Магазин", "Дитячий садок" тощо. Родинно-побутові сюжети збагатилися новим змістом, господарсько-побутова діяльність змінюється на розважальну. Це такі ігри, як: "Відпочинок біля моря", "Родинна подорож", "Прогулянка", "Відвідини зоопарку", "У музеї" та ін. Пропонуємо вихователям підтримати дитячі сюжети, збагативши їх і при потребі осучаснивши зміст, допомогти дитині правильно зорієнтуватися в дорослому житті та реально оцінити життєві пріоритети, гармонізувати взаємини під час гри. Доцільно розігрувати з дітьми даної групи мовленнєві ситуації, що сприятиме формуванню вміння пояснити, запросити, обґрунтувати, заперечити, переконати, перепросити, заохотити, відстояти свою думку, узгодити питання тощо; проводити мовленнєві вправи: "Прислухайся до себе", "Приємні звернення", "Заповітні слова", "Формування позитивної самооцінки" тощо.

Великої уваги потребують до себе дошкільнята з **деструктивним та невизначеним типами** мовленнєвого самовираження. У процесі дослідження було з'ясовано, що конкурентні тенденції дітей **деструктивного** типу певним чином позначаються на змісті й формі мовленнєвого самовираження (соціально неприйнятна, неприваблива, задержувата). Ці діти дуже схильні до змагань, перебільшеного вираження почуттів, хочуть виглядати кращими за інших, і це змагання заважає гармонізації взаємин. Хоча висока думка про себе — важлива умова для самовираження, але ми не маємо потурати намаганням багатьох дітей цієї групи самостверджуватись

Анонс

В "ПАЛІТРИ ПЕДАГОГА"–2009 публікуватимуться НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЧНІ РОЗРОБКИ

- з формування компетентностей:
    - мовленнєвої,
    - комунікативної,
    - логіко-математичної,
    - екологічної;
  - становлення особистості;
  - фізичного гарту;
  - естетичного розвитку
- та інші практичні матеріали, необхідні сучасному педагогові.

Передплатити на 2009 рік журнал "Палітра педагога" (окремо або в комплекті з журналами "Дошкільне виховання" та "Джміль") можна в кожному відділенні Укрпошти.

неприйнятними способами. У дітей не розвинена рефлексія, тож вони не співвідносять те, що кажуть самі, з тим, чого очікують від них інші люди. Щоб збалансувати ці речі, треба допомогти дітям співвіднести те, що вони думають про себе і те, як бачать їх інші. Дітям цих груп часто не вистачає стриманості й такту, обдуманості висловлювань, що може зумовлюватися індивідуальними особливостями дитини, невмінням контролювати свої емоції, ставлення до партнера. У стані роздратованості такі діти часто вживають грубі слова та вирази.

Таким чином, працюючи з дітьми **деструктивного типу**, педагог має ставити й розв'язувати такі завдання:

- + стабілізувати конкурентні тенденції;
- сприяти розвиткові рефлексії;
- + формувати вміння виражати свої негативні емоції соціально прийнятними мовленнєвими засобами (уникати грубих, образливих, брутальних слів).

Роботу з групою дітей, які належать до **невизначеного типу**, варто спрямувати так:

- формування самої потреби в самовираженні, оскільки вона перебуває в зародковому стані;
- формування вміння розкрити за допомогою мовлення своє "Я" (виражати свої думки, почуття, бажання, наміри, ставлення), виявляти в процесі спілкування свою індивідуальність та неповторність;
- збагачення словника дитини словами, що виражають різні емоційні стани (любов, радість, здивування, зацікавленість, страх, сором, почуття провини тощо);
- навчання "проживати" образливі слова і розуміти їхній вплив на інших, сприяти розвиткові рефлексії; проводити корекційну роботу з вилучення з лексики дітей неприємних, образливих слів;
- навчання розпізнавати стан інших та емоційно, доречно на нього відгукуватися (формувати вміння розуміти однолітка залежно від своїх переживань).

Можна дібрати серію **комунікативно-мовленнєвих ситуацій, вправ та ігор**, які допоможуть сформуванню в дітей уміння і навички звертатися із проханням, пропозицією, планувати й коригувати спільні дії, ставити запитання, розвивати вміння виражати свої судження і думки; стимулювати процес мовленнєвого самовираження.

Наприклад, у роботі з дошкільнятами **деструктивного типу** мовленнєвого самовираження варто використати: розповіді про "Добро і зло", "Байдужість і чуйність"; читання та обговорення оповідань Василя Сухомлинського "Чому дідусь такий добрий сьогодні?", "Ласкавий вітер і злий вітруган", "Білочка і добра людина"; Валентини Осєєвої "Сини", "Троє товаришів"; Миколи Магери "Добра дівчина"; Оскара Уайльда "Хлопчик-зірочка"; Джанні Родарі "Рожеве слівце "привіт"; вправу "Привласнення позитивної характеристики"; мовленнєві ігри: "Заповітні слова", "Приємні звернення", "Чарівні слова ввічливості", "Ланцюжок слів", "Кошик для сміття".

Працюючи зі старшими дошкільниками **невизначеного типу** мовленнєвого самовираження, доцільно частіше фіксувати їхню увагу на ввічливих словах, вправляти у

засвоєнні слів: дякую, спасибі, прошу, будь ласка, на здоров'я, вибачте, здрастуйте, добрий ранок, добрий день, добрий вечір, добраніч, смачного, будьте здорові, до побачення, на все добре та ін.; стануть у пригоді вправи: "Хто я?", "Прийняття свого Я", "Моє ім'я — дорога до життя", "Як назвати?", "Чим я хороший?", "Відкрити мушлю"; мовленнєві ігри: "Чарівна квітка", "Мийна машина", "Давайте познайомимось" тощо.

Фотоконкурс "Наші діти"

Хто "керівник", а хто "підлеглий"?
Ви здогадалися, колеги?

Оптимізувати процес

Оптимізації процесу мовленнєвого самовираження дошкільнят сприятимуть:

- створення мовленнєвих ситуацій, які спонукатимуть до оптимальної мовленнєвої активності, коли дитина вміє не тільки змістовно, послідовно, логічно, виразно висловитися, а й правильно сприйняти (зрозуміти) висловлювання іншого. Важливо забезпечити умови, за яких у неї виникне бажання висловитися, поділитися своїми думками, почуттями з однолітками й дорослими;

- входження дорослого в ігрові стосунки з дітьми через використання особливих звернень — реплік, порад, запитань, нагадувань, опосередкованої активізації дитячого мовлення; викликати в дошкільників бажання висловлювати свої судження, наміри, відповідати на запитання, потребу в мовленнєвому самовираженні;

- активізація мовленнєвої діяльності через гуманізацію особистих стосунків дітей, залучення їх до різних видів діяльності та різного мовленнєвого партнерства;

- проведення інтерактивних форм навчання та виховання, що включають: обґрунтування позиції, укладання угоди, вихід з конфліктної ситуації, висловлення подяки, визнання провини тощо;

- збагачення власного і дитячого активного та пасивного словників емоційно забарвленими словами та словосполученнями, що слугують засобами мовленнєвого самовираження дошкільника, зокрема тими, що виражають поняття, заявлені Базовим компонентом дошкільної освіти (інтерес, радість, подив, горе, гнів, презирство, страх, сором, провину, байдуже або недружнє ставлення тощо);

- сприяння мовленнєвому самовираженню представників різної статі — хлопчиків і дівчаток зі збереженням їхньої специфіки та збагаченням;

- утримання від вживання неприємних слів, слів-образ, брутальних слів;

- посилення роботи, спрямованої на виховання позитивного ставлення дошкільника до себе і до тих, хто його оточує (в тому числі й до тих, кого він не любить).

Пропонуємо увазі вихователів кілька ігор та вправ, про які згадувалось вище.

Гра "Знайомство"

Підготовка дітей: діти обізнані з рисами людської особистості (привітність, товариськість, доброта, щирість, щедрість).

Мета: розвивати вміння дітей презентувати себе оточенню; активізувати словник (риси особистості); виховувати бажання побачити себе очима інших людей; формувати потребу в спілкуванні, самоповагу.

Хід гри

Беруть участь 5–8 дітей.

Діти сідають, утворивши коло. Вихователь пропонує їм подумати, які їхні якості найважливіші, словесно описати їх. Діти по черзі представляють себе і свої характерні особливості. В кінці гри діти визначають найцікавішу розповідь, пояснюють свій вибір. Виграє той, чия розповідь найкраща.

Вправа "Культура взаємин"

Мета: розвивати вміння дітей слухати, говорити, сперечатися, відстоювати свою думку, пояснювати, приймати виважені рішення; виражати ставлення до партнера; активізувати їхній словник відповідною термінологією; виховувати повагу до інших.

Вихователь розподіляє дітей на пари. Кожна з них розіграє ситуацію, коли один з учасників виконує роль керівника, а другий — підлеглого. Пропонуються такі ситуації: "Керівник цеху просить робітника пояснити чому він запізнився на роботу"; "Інженер обговорює з робітником будівництво нового будинку"; "Директор школи веде розмову з учнем, який розбив вікно", "Працівник банку звітує перед керівником про свою роботу"; "Продавець просить директора магазину надати йому відпустку" тощо.

Вправа "Захоплення"

Мета: формувати в дітей уміння помічати в інших людях позитивні якості, що викликають захоплення, повагу або симпатію та виражати ці почуття засобами мовлення.

Вправа проводиться у колі з м'ячем. Перший учасник передає м'яч своєму сусідові та, називаючи його на ім'я, каже: "...мені подобається в тобі..." (називає ту якість, яку він відзначив). У відповідь дитина має озвучити почуття, які виникли у відповідь на почуті слова. Вправа виконується по колу.

Вправа "Формування позитивної самооцінки"

Мета: формувати в дітей адекватну самооцінку, активізувати словник термінами, що позначають позитивні якості.

Вихователь ставить перед дітьми завдання: намалювати сонце, у центрі свій портрет. Від сонця провести стільки променів, скільки гарних якостей дитина бачить у собі. Потім кожна дитина відповідає на запитання: "Якими словами ти можеш розповісти про свої гарні якості?"

У процесі виконання вправи відбувається колективне обговорення присвоєних позитивних якостей. Встановлюється відповідність (невідповідність) названих якостей особливостям кожної дитини.

Вправа "Прислухайся до себе"

Мета: навчити дітей виражати свої думки мовленнєвими засобами, виховувати позитивне ставлення до себе.

Вихователь пропонує дітям прислухатися до своїх думок, бажань і, дібравши відповідні фрази, виразити їх словесно. Подумати, який настрій у них переважає (радісний чи сумний). Дібрати слова, які, на їхню думку, виражають радісний настрій і слова, що виражають сумний настрій. Вихователь пропонує дітям закінчити речення: "Я відрізняюся від інших тим, що...". Наприкінці вправи вихователь каже дітям, що кожна людина неповторна, унікальна, кожен з них не такий як інші, і таких, як вони, більше немає.

Вправа "Привласнення позитивної характеристики"

Мета: виховувати у дитини бажання побачити себе очима інших людей, виділити гарні якості, формувати потребу в самоповазі.

Діти дають собі позитивну характеристику, вживаючи слова: *гарний, спритний, сильний, розумний, сумлінний,*

старанний, добрий, щирий, вдячний, чуйний, допомагаю іншим, захищаю слабших тощо.

Вправа "Присмні звернення"

Мета: активізувати словник дитини присмними, ввічливими, тактовними словами.

Дорослий обирає пару дітей (хлопчика і дівчинку). Пропонує їм стати навпроти один одного в різних кінцях кімнати. Гусячим кроком (ступня за ступнею) діти рухаються назустріч один одному, на кожному кроці по чергово звертаючись один до одного з ласкавими словами. Вихователь та інші діти стежать, щоб слова не повторювалися. Виграє та пара, яка назве найбільше приємних слів.

Гра "Кошик для сміття"

Мета: викорінювання образливих слів із словника дитини, донесення до її розуміння, як важливо дбати про інших, як впливають недобрі слова на настрій іншої людини.

Вихователь порівнює погані слова зі сміттям.

— Діти, давайте пограємо у гру "Кошик для сміття". Ви знаєте, що в нього викидають непотрібне, те, що забруднює приміщення. Погляньте, у нас в групі завжди чисто і гарно, бо в ній немає сміття. Так і наше мовлення має бути чистим. На жаль, воно часто буває забруднене грубими, образливими словами, які дехто вживає щодо рідних, своїх друзів. Цього робити не можна: образливі слова, як сміття, засмучують людину, псуєть стосунки з нею. Пригадайте подумки всі образливі слова, які знаєте. Намалюйте обличчя людини, яка почула неприємне слово. Як це слово вплинуло на її настрій?

А тепер давайте позбавимося таких слів, "викинувши" їх у кошик для сміття разом з папірцем, щоб ті образливі слова ніколи більше не звучали у вашому мовленні, не засмучували нікого. Віднині свої почуття виражайте лише приємними, лагідними словами, які відповідно створюватимуть приємний настрій у співрозмовника.

Гра "Чарівна квітка"

Мета: навчити дитину зацікавлено та диференційовано ставитися до своїх словесних виразів та вербалізованих звернень до неї; збагачувати лексичний словник приємними мовленнєвими зворотами; спонукати дошкільнят розкривати свій мовленнєвий потенціал.

Хід гри

З цупкого паперу виготовляють квітку, пелюстки якої, стягнуті ниткою, утворюють пуп'янок, усередині якого сховано "сюрприз". Діти зможуть отримати "сюрприз", коли всі пелюстки квітки розкриються.

Вихователь. Діти, перед вами пуп'янок. Він закритий. Ніхто не знає, що в ньому всередині. Розкриваючи пелюстки по черзі, зможемо з'ясувати, що ж там усередині пуп'янка.

Ви — як той пуп'янок: якщо мовчите, не говорите нічого, ніхто не дізнається про ваші думки, мрії, почуття, ставлення.

Діти по черзі розкривають пелюстки квітки та розповідають про себе: називають ім'я, улюблені заняття, свої мрії, почуття до рідних та друзів, ставлення до однолітків; визначають власні позитивні та негативні риси тощо. Коли розкриються всі пелюстки квітки, діти отримують "сюрприз".

Запропонований нами комплекс вправ може бути ефективним, якщо вихователь, використовуючи їх з метою оптимізації процесу мовленнєвого самовираження дошкільників, враховуватиме вік дітей, їхні особистісні якості, мовленнєві вміння та навички, за аналогією створюватиме свої власні вправи та ігри, оновлюватиме засоби та технології.

І ще одне. Хочете виховати дитину як об'єкта життєдіяльності — самі маєте бути активним суб'єктом педагогічної діяльності, носієм гуманістичних цінностей! ■